

דפי הדרכה
לתורי האולפנים

עִיבָרוּרִים

גיליון 'א' אדר ב' תשי"ב - חארם 92

כמו לגבי חגים אחרים, אפשר לעורר את התחושה והמודעות לתוכני הפסח על ידי יצירת 'פינת חג' שתכלול פלקאטים מתאימים, תמונות, תערוכות הגדות של פסח, כרזות ובהן שמות החג השונים, פסוקים מרכזיים מן ההגדה: 'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים', 'עבדים היינו לפרעה במצרים, עתה - בני חורין', 'וכל המרבה לספר ביציאת מצרים, הרי זה משובח'.

אפשר לשלב את סיפנר יציאת מצרים ב'ציר הזמן' ולספר לתלמידים את המסופר בתורה על האבות (למתקדמים - בלוויית פסוקים מתאימים), מכירת יוסף וירדתו מצרימה, פרשת השיעבוד במצרים, התגלות משה, יציאת מצרים, הגדודים במדבר והכניסה לארץ ישראל בראשות ירושע.

מושגים שכדאי להקנות לתלמידים: חג האביב/המצות/החירות, פסח, חמץ ומצה, ביעור חמץ, כשר לפסח, ליל הסדר, הגדה, 4 קושיות/בנים/כוסות/חול המועד, חלק מהמושגים (כשר לפסח, ביעור חמץ, מקשה קושיות, שאינו יודע לשאול) יצאו עם השנים מידי 'פשוטם' והם משמשים אותנו גם בהקשרים נוספים, מטפוריים.

ביום שלפני היציאה לחופשה, כדאי לערוך סדר פסח 'קטן' עם התלמידים, שבו יורגשו הנושאים והפסוקים המשמעותיים לעולה, ובמיוחד למי שהיה מנותק שנים ארוכות מתרבות ישראל. לצד פסוקים וקטעים מולחנים מן התורה וההגדה, שמקובל לשיר אותם בליל הסדר ('בצאת ישראל ממצרים', 'הא לחמא עניא', 'בכל דור ודור', 'עבדים היינו', 'לשנה רבאה בירושלים הבנויה'), ראוי להדגיש בטקס זה את

של מדינת ישראל ול'ג בעומר (י"ח באייר, היום ה-33 לספירת העומר).

לחג הפסח כמה רבדים, רובם מסורתיים וחלקם 'חודשו' עם שיבת העם לארצו: חג החירות (יציאת מצרים), הקרבת קרבן הפסח (שהיה מרכז סעודת הפסח בעת שהיה בית המקדש על תילו, וזכר לו - בנורע שבקערת הסדר), חג האביב (ראשית קציר העומר שכמצווה בטל מאז שנחרב בית המקדש, אך בחגיגות הפסח בקיבוצים הוחיה מחדש), על חשיבותו המיוחדת יעידו, בין השאר, כמה תופעות בעבר ובהווה: יהודים אנוסים, לעיתים גם כאלו שהפכו עם השנים לקתולים אדוקים, הוסיפו במשך דורות רבים לשמור על חג הפסח כתאריך יחיד כמעט, בנוסף ליום הכיפורים, שבו ציינו את השתייכותם ליהדות (על שום סמליות הגאולה שבו); סופרה היידי הגדול של יהדות מזרח אירופה, שלום עליכם (אולי הסופר היהודי היחיד המוכר לתלמידינו עולי בריה"מ לשעבר), תיאור בסיפוריו את חג הפסח יותר מאשר כל חג אחר (כנראה משום שהחג זה נחשב, בעיקר אצל הילדים, לחג של כסף); ואחרון-אחרון - תגינת חג הפסח בקרב המשפחה המורחבת או ידידים קרובים, מקובלת ביותר גם אצל הישראלים והיהודים בתפוצות שאינם שומרי מסורת.**

** ראו ביתר הרחבה בחוברת חגי ישראל - חג הפסח, ירושלים תשל"ו, הוצאת האגף.

פתיח

חירות על הלוחות

גיליון זה עוסק בשני חגי חירות - חירות העם וחירות המדינה. תחילה - על חג הפסח, הנחשב למרכזי, ואולי גם לאהוב, שבחגי ישראל; הראשון הנזכר בתורה כחג.

חג הפסח היה, כידוע, אחת משלוש רגלים, יחד עם שבועות (חג מתן תורה במדבר) וסוכות (לזכר נדודי ישראל במדבר). חגי 'התהוות' העם, לפי לוח השנה העברי הקדמון, הוא חל בחודש הראשון של השנה, ניסן, עת ראשית הפריחה והתעוררות הטבע. כדאי לדבר עם התלמידים על הדומה בין החגים בכלל: העובדה שרבים מן החגים - סוכות, פורים, פסח, ט"ו באב - חלים באמצע החודש; היות החגים המרכזיים קשורים במאבקים של עם ישראל באימפריות הקדומות (פסח - במצרים, פורים - בפרס, חנוכה - באימפריה ההלניסטית-יוונית)*. כן ראוי לדבר על מיקבץ החגים ש'הצטברו' עם השנים בתקופה שבין פסח לשבועות (הנהוג שבעה שבועות ממוחרת היום הראשון של פסח); יום השואה (ככ"ו ניסן - קשור במרד בניטו וארשה, שלא במקרה פרץ בסביבות פסח), יום העצמאות

* ראו בעניין זה עיבורים ו' שהוקדש לחנוכה, וכן עיבורים א' (מנהרת הזמן).

התכנסות בני הגלויות השונות במדינת ישראל ובאולפן בפרט, לספר במלים קצרות את סיפור יציאת מצרים ואת פרשת הגעגועים לארץ ישראל שהיו היהודים מבטאים דורות רבים בליל הסדר (אפשר לספר לתלמידים שבארץ היה נהוג בשנות ה-70 וה-80 להשאיר בעת הסדר 'כיסא אל-דומי' פנוי - ליהודי בריה"מ, שעל עלייתם ארצה הוטלו אז הגבלות קשות). אם יש באולפן תלמידים שחגגו בארץ מוצאם את ליל הסדר, אפשר לבקש מהם שיספרו על כך (ייתכן שגם בין עולי בריה"מ יש כאלה היודעים על הניסיונות לציין את ליל הסדר במוסקווה ולהעביר מצות ליהודי בריה"מ בשנים האפלות של המשטר הקומוניסטי). רצוי להסביר את מערך קערת הסדר (פסח, מרור, מצה, חרוסת) ולחתום את הסדר בהבעת תקווה לגאולת כל העם בארצו (באמצעות פסוקי תנ"ך מתאימים) ובשירים 'אחד מי יודע', 'חד גדיא'.

במרתנו

חג הפסח

לימוד פרק מספר שמות

שמות א, פסוקים 8-22

מטרת השיעור להראות לתלמיד כי בכל דור ודור קורים דברים דומים לעם ישראל בגלויות השונות. בסיפור שיעבוד מצרים ישנם כמה יסודות שאפשר למצוא להם מקבילות לאורך ההיסטוריה היהודית. אנו נלמד את הפרק תוך תיאור הרקע ושיבוץ ציטוטים מן הכתוב - כשהקריאה תיעשה על-ידי התלמידים.

לפני קריאת הפרק, כדאי להקדיש זמן לאיזכור האירועים הקודמים - מעמדו של יוסף במצרים, התיישבותם של אחיו בארץ גושן. - ייתכן שמיטב להביא פסוקים נבחרים בעניין זה

בשיעור נפרד. רצוי להדגיש שני דברים במיוחד בהקשר זה: א. מעמדו של יוסף כמשנה למלך - בעל תפקיד משמעותי בכלכלת מצרים: האם זה מוכיח מצבים דומים במקומות אחרים בעולם ובזמנים אחרים? (לדוגמה: יהודי ספרד המוסלמית וגם הנוצרית ערב הגירוש, יהודי גרמניה ערב עליית הנאצים לשלטון - וכו' וכו'). ב. התיישבותם של בני ישראל בנפרד מן המצרים (בארץ גושן).

עתה תבוא שיחת רקע על מעמדה של מצרים לקראת סוף האלף השני לפנה"ס. - מדובר באימפריה ששלטה על ערי ממלכה רבות וגדולות בארץ כנען, תוך שהיא עומדת במאבק מתמיד עם ממלכות הצפון (אלה נטו להתחלף ביניהן במרוצת השנים: אשור - בבל - ממלכת החיתים).

בתקופה הנדרונה חלו שינויים במצב הפוליטי של מצרים - גם כלפי פנים וגם כלפי חוץ: האם אפשר למצוא רמז לשינוי כלפי פנים בפרק שלפנינו ('ויקם מלך חדש על-מצרים, אשר לא ידע את יוסף').

מסתבר שהשלטון התחלף*. כלפי חוץ חלה ירידה במעמדה של מצרים, ומלכים-צמיתים (וסאלים) החלו למרוד בפרעה.

מהו הפסוק העשוי לדמוז על כך בפרקנו ('והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו...').

נבקש מהתלמידים לסכם את המצב: מצרים נמצאת כלפי חוץ - במאבקים מתמידים, כלפי פנים - שלטון חדש ייאשר לא ידע את יוסף (מה פירוש "לא ידע"? - לא היה לו מידעו לא הכיר את יוסף? לא הכיר ביוסף?) בני ישראל - קבוצה נבדלת-מתברלת, אולי שכבת עילית לשעבר. אך משפיע המצב החדש על יחס תושבי מצרים אליהם? האם מוכרים לנו מצבים כאלה מן ההיסטוריה? (אם נרצה, דווקא בימינו אפשר לראות כיצד שקיעתה של אימפריה - בריה"מ - מלווה בהתפרצויות אנטישמיות). אפשר לדרבן את התלמידים לשחזר שיחה בין מצרים על המצב ועל "בני ישראל האלה".

* סקירה היסטורית טובה אפשר למצוא בחוברת חגים וימי זיכרון - חג הפסח, מאת אפרים שך, הוצאת האגף.

נראה שהמלך החדש במצרים מעוניין לדכא את 'עם בני ישראל'. לשם כך הוא זקוק לתמיכה של עמו, לגיוס דעת הקהל לצידו. מה עליו לעשות לשם כך? איך מגייסים דעת קהל? (על-ידי תעמולה). מהו הפסוק המצביע על עיצוב כזה של דעת קהל? ('הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו - והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ'). מה כאן האמת? מה כאן התעמולה? מה עוד יכול היה מלך מצרים לומר לעמו? - אפשר לבקש ניסוח כלשהו של 'נאום מלכותי' נגד בני ישראל.

כדיכוי עצמו אנו מוצאים שלבים המוכרים מאוד דברים שהתרחשו (ועדיין מתרחשים) בזמנים קרובים יותר לזמננו. כדאי לבקש מהתלמידים לאתר את השלבים האלה - תוך ציטוט מן המקור:

1. גביית מיסים: 'וישימו עליו שרי מסיפ...'
2. שיבוץ בעבודות שחורות, אך מועילות: 'ויבן ערי מסכנות לפרעה...'
3. עבודות פרך - עבודות שנועדו לשבור את הגוף ואת הרוח, ללא תועלת ממשית: 'ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך...'
4. פגיעה בנפש - בשני שלבים:

א. תוך ניסיון לגייס משתפי פעולה מבפנים: 'ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות... אם בן הוא והמתן אותו';

ב. תוך גיוס מצרים כולה למשימה: 'ויצו פרעה לכל עמו לאמר: כל הבן הילוד היארה תשליכה...'

מה הייתה מטרתו של פרעה? האם המטרה הושגה? שוב נבקש מהתלמידים לצטט פסוקים שיתמכו בתשובותיהם.

מסתבר שתקוותו של פרעה שעם ישראל ייעלם מן הגוף המצרי התבררה: 'וכאשר יענו אתו, כן ירבה וכן יפרץ...' עם ישראל לא הפסיק להתרבות וגם לא נטמע ולא התבולל. מעניינת גם תגובת המיילדות העבריות בהשיבן על האשמות המלך שלא צייתו לפקודתו: 'כי לא כנשים המצריות העבריות' - כביכול: אתה הרי יודע שאין אנו כמוכם...

הגדה' - מלשון 'מגיד' (אומר, מספר). ככתוב: 'והגדת לבנך ביום ההוא...' (שמות יג, 8). הגדה

של פסח הוא בעצם לקט של מקורות שונים: התנ"ך, המשנה והמדרש, בתוספת כמה פיוטים עתיקים וברכות.

אחד הרבנים המוזרים בהגדה - שמו של משה מוציא עם ישראל מבית עבדים במצרים ומנהיגו במדבר בדרך לא"י, אינו נזכר בה בשום מקום. ייתכן שסיבת הדבר: רצון עורכי ההגדה להרגיש שאלוהים עצמו (לא על ידי מלאך... ולא על ידי שליח...) הוציא את בני ישראל ממצרים. יש בהגדה לפחות איזכור היסטורי אחד למלחמת בר-כוכבא ברומאים (132 לספירה): סדר הפסח בבני ברק הנוכח בה (מעשה ברבי אליעזר וברבי יהושע וברבי טרפון...) נערך כנראה באותה שנה, ויש הסבורים שהמשפט בסוף אותה פרשה (דבותינו, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית) היה סימנת קרב (ואולי אף רקעה של ההגדה הזאת מרד זה).

הנוסח הסופי של ההגדה נערך כנראה בימי הנאונים, במאה השישית או השביעית לספירה. הנוסח הקדום ביותר המוכר לנו מצוי בסידור רב סעדיה גאון מהמאה העשירית. ברפוס, יצאה ההגדה הראשונה לאור במאה ה-16, ומאו יצאו קרוב ל-3,000 מהדורות שונות (כך) של ההגדה, יותר מאשר כל ספר אחר בספרות העברית.

פרשה מעניינת, שכדאי וניתן להרגיש לתלמידים, היא עניין איור האגדה, שהחל בו כבר בימי הביניים. מפורסמות 'הגדת הציפורים' (שבה מצוירות דמויות האנשים עם ראשי ציפורים), 'הגדת דארמשטאט', 'הגדת הוהב', 'הגדת סארייבו' (קיימות מהדורות מאוירות רבות, בתוכן יפות וזולות, שניתן להראות לתלמידים).

עיקר הדגש ב'הוראת' ההגדה צריך להיות על מוטיב הקונפליקט הקיים בה בין עבדים לבני חורין ('השתא עבדי - בשנת הבאה בני חורין, 'נכל דור ודור...'). גם המאכלים ופריטי קערת הסדר קשורים בעבודות - המצה ('על כי לא הספיק בצקם להחמיץ' תוך בריחה מבית העבדים), המרור (המסמל את מרידות החיים במצרים), החרוסת (המסמלת את הטיט שבו רשו אבותינו בבנותם עדים לפרעה).

כפי שכבר צוין, חשוב ללמד את התלמידים שירים המופיעים בהגדה ('קדש ורחץ', 'עבדים היינו', 'מה נשתנה', 'זהו שעמדה', 'כי לו נאה',

חד גריא', ודגש מיוחד על 'אחד מי יודע' שיש בו גם שיחזור של חומר היסטורי שלמדו התלמידים: אבות, אימהות, חמישה חומשי תורה, שבטים), מי שיודע לשיר אותם, לא ירגיש עצמו 'זר' כליל-הסדר, אפילו אם לא יבין פרטים רבים אחרים בו.

תירגול החומר

המורה, שניסה להעמיק מעט עם תלמידיו בפרשת הפסח, יוכל לתרגל איתם לפי הקווים הבאים, וכך לחזק כבדרך אגב את הדיקרוק וגם לבדוק את הבנת התוכן אצלם.*

המשפט הסתמי

דוגמה: לקראת פסח עושים ניקיון יסודי.

1. את החנוניות לקראת שבת (לסדר).
2. בפסח את ההגדה (לקרוא).
3. תפילות חגיגות בתי-הכנסת (לערוך).
4. מאכלים מיוחדים לחג (להכין).
5. כליל-הסדר ארבע קושיות (לשאל).
6. בחוץ-לארץ לא חג זה (לחגוג).
7. לפני חג הפסח את החמץ (לבער).

כתוב שני משפטים נוספים שלך בתבנית של משפט סתמי.

מה אומרים לך המספרים האלה לגבי דברים הקשורים בחג הפסח?

- 12 - _____
- 10 - _____
- 7 - _____
- 4 - _____
- 4 - _____
- 3 - _____

מה יוצא דופן ומדוע?

1. פסח; שבועות; סוכות; חנוכה.
2. לחם; מרור; כרפס; חרוסת.

* שאוב מחוברת פסח בסידרה 'חגי ישראל - לקט מיוחד ללומד בארץ ובתפוצות', הוצאת רמות.

3. הגעלת כלים; קריאה ההגדה; הדלקת חנוכייה; ביעור חמץ.
4. שבת; חול-המועד; יום כיפור; ראש-השנה.
5. קערה; קעניות; צלחת; כוס.
6. שיעבוד; שיחוד; הצלה; נאולה.
7. תפילה; שירה; ניקיון; ברכת.
8. אותות; מנהגים; מופתים; ניסים.

פסח בעדות ישראל

כדאי לשאול את תלמידינו כיצד חגגו או ציינו את ליל הסדר במקומות מוצאם. עולי בריה"מ (לשעבר) לא חגגו ברובם, יש לשער, את חג הפסח, אך ייתכן שאצל חלק מהם הייתה התייחסות מסוימת לחג (אכילת מצות).

כדאי לתאר בפני התלמידים את הגוונים המיוחדים ואת יסודות הפסיכו-דראמה שאפיינו את חגיגת ליל הסדר בעדות השונות. אצל יהודי משהר בפרס (איראן) מקובל היה שאחד מילדי המשפחה היה מתחפש לעני, לבוש בגדים בלים, מקל בידו וילקוט על שכמו. הוא היה דופק בדלת, ועל השאלה: 'מי אתה ומנין אתה?', היה עונה: 'אני ממצרים' ומתחיל לספר את 'קורותיו' בבית עבדים במצרים. בצפון אפריקה היה מקובל להניח ליד קערת הסדר קערה נוספת ובה דגים חיים. בתחילת הערב, היה עורך הסדר נוטל את הקערה ומסובב אותה מעל לראשו, וכל המסובים היו קוראים: 'בבהלה יצאנו ממצרים' (משל לדגים המפרפרים...).

רדי סיפור-עם נחמד וקל-להבנה של יהודי בבל (עיראק), שיש בו גם עניינים לשוניים הקושרים ביטויים מסורתיים עם לשון ימינו.

אָ לִי הוּ הַנְּבִיא בְּלִיל הַסֵּדֶר

לפני שנים נפאת חי
 דְּבַגְדֵי אִישׁ חָקֵם וְצָרִיק.
 הָאִישׁ הָיָה עֶצְבֵי קְאוֹד.
 כִּי לֹא הָיָה לוֹ יְלָדִים. הוּא
 וְאִשְׁתּוֹ הִתְפַּלְלוּ לְאֱלֹהִים
 כִּי יִזְכּוּ לְקֵם וְיְלָדִים. אָךְ
 צָבְרוּ שָׁנִים - וְיְלָדִים לֹא
 נִזְלְדוּ לָקֵם.
 פָּעַם אָקַח יְשֻׁבוּ הָאִישׁ
 וְאִשְׁתּוֹ יְלָדֵי הַסֵּדֶר.
 וְהָיָה נִכְסֵי אֹרֶחַ עָנִי
 הַבֵּיתָה הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה
 קִיבְלוּ אוֹתוֹ יָקָה. הוּא

יָשָׁב אֶתֶם בְּסֵדֶר. לְפָנַי
 שָׁהַלְךְ אֶתֶר לְקֵם הַעֲנִי:
 'עֲבֹד שָׁנָה לֹא יִהְיֶה
 לְקֵם 'סֵדֶר'. קָעַסוּ עָלַי
 הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה. אָךְ הֵם
 לֹא אָמְרוּ דָבָר.
 צָבְרוּ חֲנֻשִׁים אֶתְרִים
 וְהָאִשָּׁה יָלְדָה בֵּן. שָׁמַח
 הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה בְּמִינֹק
 שְׁנֵי יְלָדֵי לְקֵם אֶתְרֵי שָׁנִים
 וְהָיָה נִכְסֵי אֹרֶחַ עָנִי
 הַבֵּיתָה הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה
 יָשָׁבוּ הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה עַל-
 יַד הַשְׂוִיטָה. גַּם הַמִּינֹק

ישב אדם. המינוח קטב
 את הספה. שפך את כוס
 מיין ונבק את הכף עם
 סקרן על השולחן. האיש
 ואשתו הספיקו בו וצחקו.
 פתאום נפתחה הדלת
 וקפץ הן נקן קפץ בפתח.
 הוא הספיק קדם ובשולחן
 "הקפוך". מיין ונבק את
 "אמתי לקם כי השנה
 לא יהא לקם סקרן קפץ
 סקרן..."

אפשר להפנות את תשומת לב התלמידים לדו-המשמעות שיש בסיפור למלה 'סדר' ('עריכת, אירגון', וגם: 'מצב של סדר, ההפך מבלגאן'); אפשר להתייחס גם לריבוי המשמעות של 'שולחן הפוך' ו'שולחן ערוך' (גם קובץ הדינים וההלכות המפורסם).

מבחינה דיקדוקית: אפשר להראות את מערכת הומונים שמשמשת בסיפור: עבר, עתיד של עבר. מבחינת התוכן: ניתן לעסוק בדמות של 'העני', שהוא בעצם אליהו הנביא (המופיע בכפופות באגדות מחופש לעני), דמות חשובה בליל הסדר (כוס אליהו הנביא וכו').

חג העצמאות

חג זה ראוי היה שנקדיש לו גיליון מיוחד, אך הואיל ונעסוק בנושאים הקשורים בו גם בגיליון הבא (על המשטר בישראל), נציע כאן רק רעיונות כלליים וכן דרך להוראת 'ההמנון הלאומי'.

חשוב להפנות לתלמידים מידע היסטורי הקשור בהתיישבות בארץ לפני קום המדינה ולאחר הקמתה באישים שהגו, הנהיגו ופעלו בדרכים שונות (מדיניות, כלכליות, צבאיות וכו') להניח את היסודות למדינת ישראל. אפשר לעשות זאת על ידי קריאה אקסטנסיווית (בלא להתעכב על פירושי מלים מרובים) בקטעי קריאה בחוברות אישים, אירועים ומקומות.* לשם כך, ניתן לחלק את התלמידים לקבוצות: כל קבוצה תקבל קטע שונה (על אישיות - טרומפלדור, בן-גוריון, ז'בוטינסקי, הנה סנס וכו') או על אירוע (כגון השואה, העפלה וכו'). אחרי דיון בתוך הקבוצה על מה שקראה, מפרקים את הקבוצות, וכל אחד

* בסדרה 'פרקי קריאה בתולדות העם והארץ - למתקדמים ולמתלמים', הוצאת האגף להעשרה נוספת, ראו החוברת מלחמת העצמאות, בהוצאת האגף, עצמאות תש"ה-תש"ט, מאת מאיר פעיל. משרד הביטחון - ההוצאה לאור.

מספר לקבוצתו החרשה על מה שקרא. לבסוף ניתן לערוך דיון כללי של כל הכיתה, שיבהיר את התמונה השלמה.

אפשרות נוספת: לקרוא את מגילת העצמאות (או קטעים ממנה), ולנסות להרגיש את העקרונות והרעיונות המשתמעים ממנה בעזרת סיפור או שיר. למשל, את הקשר בין השואה לבין חינוך ההכרה בצורך להקים מדינה ליהודים, אפשר להרגיש על ידי קריאת השיר "על הילד אברם" מתוך הטור השביעי של נתן אלתרמן.** (שיר זה וכן שירים אחרים מתוך הטור השביעי, כגון 'מגש הכסף', ניתן ללמד רק באופן המשך).

לימוד ההמנון

התקווה

כל זרוב בלבב פנימה
 (קם יהודי הומיה, הגקווה בר שניו אלסיי.
 ולפלאי מליה קריאה, אהיה זך וקסי באילוני
 זין אילוני צוסייה - ארץ ציון יהוסי !

התקופה שבין פסח לשבועות מזמנת לעולה הודמנויות רבות לשיר את ההמנון הלאומי. בכל שלב באולפן, ובוודאי בתקופה זו, כדאי ללמוד את 'התקווה' ולהיווכח שזה אפשרי... מומלץ להגיע לעיסוק ברעיון שבשיר זה דרך לימוד הטקסט, ומומלץ לפתח את לימוד הטקסט מן הצד התחבירי.

השלבים המוצעים:

- א. בשבוע שלפני לימוד השיר, כדאי לטפח את המלים: נפש, לב, מזרח, ציון, אברה, תקווה, חופשי (לא "פאתי" ולא "הומיה" - מלים אלה יילמדו רק לצורך השיר), וכן ללמוד את המבנה התחבירי של משפט התנאי: כל עוד... אז... (לדוגמה "כל עוד יש לנו תקוה - נצליח").
- ב. לכתוב את השיר על הלוח ולשאול את התלמידים: כמה משפטים בשיר? תמיד יימצא התלמיד שיאמר: משפט אחד - בגלל העובדה שרק בסופו יש נקודה.
- ג. לשאול את הלומדים: איזה סוג משפט לפנינו ולהרגיש זאת כך.

** רעיונות נוספים לנבי הוראת מגילת העצמאות, ראו בחוברת מגילת העצמאות - מאת אורה מלול, הוצאת האגף.

כל עוד I ...
 או II (יש לנו תקווה).
 ניתן להוסיף כאן שלפנינו משפט מורכב, בעל שני תנאים.

ד. אנו נתחיל מן החלק העיקרי ונאמר: כל עוד מתקיימים שני תנאים, אז: לא אבדה תקותנו.

ז. כמה התקווה שנות אלפיים - כאן המקום לדבר על 2000 שנות הגלות והמושג "אלפיים" בתחייה הלאומית.

לב הדיון הוא השורות: "להיות עם חופשי בארצנו, ארץ ציון וירושלים".

אפשר לדון בשאלות:

- מה פירוש "עם חופשי בארצנו"?
- האם אנו עם חופשי?
- מתי חובר השיר, לפי מלים אלה (אפשר להפנות את תשומת ליבם של התלמידים לכך שהשם "ישראל" לא מופיע בשיר. אפשר לספר כאן משהו על המשורר הבוהמין נפתלי הרץ אימבר (1856-1909), שחיבר את התקווה בעת שישב בארץ כמה שנים).

ה. לאחר שהבנו את התקווה, גילה, מהותה, תישאל השאלה: מהם התנאים שבהם מתקיימת התקווה?

ו. כדאי לרשום את תשובות התלמידים ולהשוות עם שני התנאים המוזכרים בשיר. נבין את שני התנאים לתקווה המוזכרים בשיר ונסה לקרוא אותם לפי סדר תחבירי:

I כל עוד נפש יהודי הומיה (חיה) בלבב פנימה,

II (וכל עוד) עין צופייה לציון לפאתי (לצד) מזרח קדימה - לא אבדה תקותנו.

ז. האם התנאים הללו מספיקים לקיומה של התקווה?

כמה עולים שדני בכך, טענו שחסרה כאן הרגל המביאה אותנו ארצה, שהרי נפש ועין יכולות להתקיים גם בגלות...

לסיכום - ניתן לדון בשאלה:

האם ההמנון מתאים לישראל של היום?

האם כדאי להחליפו?

אורה רינגל

© כל הזכויות שמורות
 לאגף לחינוך מבוגרים, משרד החינוך והתרבות
 הוצאה לאור: מחלקת הפירסומים,
 משרד החינוך והתרבות
 עיצוב: רויטל תרון
 סדר ודפוס: פלט